

**МІЖНАРОДНА ЕКОНОМІЧНА ІНТЕГРАЦІЯ: РИЗИКИ ДЛЯ
НАЦІОНАЛЬНИХ ЕКОНОМІК КРАЇН-УЧАСНИЦЬ****Шворак Л.О.**

к.е.н., доцент кафедри світового господарства і міжнародних економічних відносин
Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса
Шевченка

Міжнародна економічна інтеграція породжує якісні зміни у багатьох складових сучасного світу. Мова йде про трансформацію просторової організації системи міжнародних економічних відносин та перерозподілі ролей між учасниками, в якості яких починають виступати інтеграційні об'єднання, створені в різних регіонах світу. В той же час, активне пожвавлення світового економічного співробітництва та збільшення кількості інтеграційних угруповань має наслідком виникнення та перенесення ризиків економічної системи і кризових циклічних проявів кожної з країн-учасниць інтеграційних угруповань на її партнерів.

Ризики, що у такому випадку можуть виникати здатні охоплювати як внутрішні економічні, політичні, господарські загрози, пов'язані з результатами функціонування національних економічних суб'єктів, так і непередбачувані шоки, що виникають унаслідок надзвичайних обставин як регіонального так і світового масштабу. Крім того, чим більшим за кількістю країн – учасниць є інтеграційне угруповання тим більшого масштабу можуть набувати такі ризики перетікаючи від одної до іншої національної економіки в рамках інтегрованого союзу. Вплив таких ризиків може стати руйнівним для макроекономічної та структурної стабільності кожної з країн учасниць та інтеграційного угруповання в цілому.

Однією з провідних форм, яку країни використовують для економічної інтеграції сьогодні є зона вільної торгівлі. При створенні зони вільної торгівлі країни усувають митні тарифи, кількісні обмеження та нетарифні бар'єри у взаємній торгівлі. Як правило країни використовують нульову ставку тарифу при цьому зберігаючи кількісні обмеження для певних чутливих товарів або груп товарів. Сучасні зони вільної торгівлі також характеризуються усуненням або зменшенням інших експортних та імпортних обмежень (наприклад податків) та встановленням особливих правил щодо визначення країни походження товару.

На відміну від свого класичного теоретичного тлумачення сучасні угоди про зону вільної торгівлі передбачають створення розширених, поглиблених або одночасно розширених та поглиблених ЗВТ та перетворюються у комплексні економічні угоди, які охоплюють не лише питання усунення бар'єрів руху товарів, а й інші сфери, а також регуляторну кооперацію. Так, якщо наприкінці ХХ ст. можна було говорити, що серед всіх зон вільної торгівлі лише 10% є поглибленими або розширеними, то сьогодні питома вага ЗВТ+ серед звичайних ЗВТ вже становить більше 60%.

В той же час країни-учасниці ЗВТ можуть зазнавати і ряду ризиків. Найбільш очевидним є ризик переважання ефектів відхилення торгівлі над ефектами створення торгівлі. В такому випадку країни угруповання відчують скорочення експорту з третіми країнами та мають переорієнтовуватись на торгівлю з новими партнерами. В разі якщо країни новоствореного ЗВТ є «природними торговельними партнерами» і структури їх торгівлі є компліментарними, негативні наслідки ефектів відхилення торгівлі є короткостроковими і країни, адаптуючись до нових умов торгівлі, формують нову структуру своєї національної економіки таким чином, щоб розширити свій експортний потенціал у торгівлі з новими партнерами.

Ще одним ризиком, який країни можуть відчувати при створенні ЗВТ є ризик втрати конкурентоздатності національних виробників та витіснення їх із ринку більш конкурентоздатними виробниками інших країн-учасниць ЗВТ. Класично вважається, що створення ЗВТ має позитивні ефекти конкуренції, оскільки усунення тарифів має наслідком зменшення ціни продукції. В той же час, у випадку інтеграції країн з різним розвитком економіки, усунення тарифу матиме наслідком зниження ціни не тільки національних виробників, а і їх зарубіжних конкурентів. І, в разі якщо такі зарубіжні конкуренти мають високий рівень своєї конкурентоздатності та використовують ширший ряд чинників зміцнення своєї конкурентоздатності, ніж національні виробники, такі зарубіжні виробники заповнюють всі ринки країн-учасниць ЗВТ та витісняють менш конкурентні фірми. Щоб нівелювати такий ризик для своєї національних виробників часто країни-учасниці використовують нетарифні заходи торгівлі такі як квоти, технічні бар'єри або неекономічні заходи.

До ризиків такої форми інтеграції варто також віднести ймовірні виклики, з якими може стикнутись країна через деформацію умов інтеграції її партнерів. Наприклад у випадку ЗВТ України та ЄС механізм інтеграції передбачає наближення нормативної бази України до *acquis* ЄС. Проте процеси реформування самої європейської інтеграції та поява політичних дилем всередині ЄС, загострення проблеми міграції в ЄС та дезінтеграційні процеси (такі як Брекзйт) можуть мати наслідком ризики для процесу соціально-економічних перетворень України та поставити під питання реалізацію її вектору інтеграції в рамках Угоди про асоціацію з ЄС.

Наступним етапом економічної інтеграції країн вважається митний союз. Обираючи таку форму інтеграції, країни скасовують торговельні бар'єри у торгівлі (так само як і при ЗВТ) та створюють спільну торговельну політику відносно третіх країн. Країни, утворюючи сучасні митні союзи, також виходять за рамки класичного розуміння такої форми інтеграції та практично створюють поглиблені і розширені митні союзи, які передбачають не лише скасування торговельних бар'єрів, а і лібералізацію у своїх межах руху основних факторів виробництва та збільшення регуляторної конвергенції країн-учасниць. Дуже схожим за своєю суттю до поглибленого і розширеного митного союзу є спільний

ринок. Така форма інтеграції передбачає створення країнами митного союзу, а також лібералізацію руху послуг, робочої сили, капіталу, тощо.

В той же час, такі форми інтеграції як митний союз та спільний ринок, можуть відчувати економічні ризики від лібералізації торгівлі та ризики пов'язані із значною втратою суверенітету. Якщо ризики, пов'язані із механізмом лібералізації торгівлі в згаданих формах інтеграції є ідентичними до тих, що відчують країни-учасниці ЗВТ, то ризики, пов'язані із частковою втратою суверенітету є глибшими та відрізняються від тих, які притаманні країнам-учасницям ЗВТ. Серед них можна виокремити наступні: виокремлення центрів сили, що мають вплив на прийняття рішень; кризові явища, пов'язані з конвергенцією політик (міграційні кризи, фінансові шоки, тощо); негативні наслідки для економіки, пов'язані з шоками в інших країнах-учасницях, технологічний лаг, лаг прийняття рішень, тощо.

Нарешті, розглянемо найбільш глибокі форми інтеграції країн-учасниць, якими є економічний союз та повна інтеграція. Характерними рисами економічного союзу є створення країнами-учасницями спільного та єдиного ринку, а також запровадження спільної економічної політики в основних галузях (промислова політика, сільськогосподарська політика, науково-технічна політика, валютно-фінансова політика, податкова політика, конкурентна політика, соціальна політика, регіональна політика, охорона довкілля, тощо) та визначення сфер національної, наддержавної та спільної компетенції в економічному регулюванні. Повна інтеграція передбачає створення країнами економічного союзу та запровадження єдиної економічної політики в усіх сферах та галузях.

Обидві ці форми інтеграції передбачають максимальну конвергенцію, як економічної так і політичної сфери країн-учасниць і, в той же час, високу вірогідність втрати суверенітету країнами-учасницями. Для прикладу розглянемо Європейський союз. Угрупування з 27 країн (Великобританія офіційно припинила членство у 2020 р.) діє у формі митного союзу та має ряд спільних політик та особливостей передачі компетенцій у наднаціональне регулювання. Діяльність союзу та його стратегії у 1990х та 2000х вважались взірцем політики регіональної інтеграції та зразком для наслідування, а сама структура ЄС – провідним глобальним гравцем та центром економічної та політичної сили.

В той же час таке угруповання має і ряд ризиків, переважна більшість з яких почала реалізовуватись починаючи із 2008 – 2010 рр., коли країни-учасниці зіткнулись із наслідками для своїх економік глобальної фінансової кризи 2008-2010 рр. Масштаб негативних ефектів, які країни-учасниці відчували внаслідок кризи зони євро викликав потужний шлейф соціально-економічної та політичної дестабілізації, яка разом із наслідками міграційної кризи 2015 р. поставила під питання саму ефективність механізму ЄС.

В академічному світі, у світлі подій в ЄС, останніми роками почала почати поширюватись теоретичні дослідження питань дезінтеграції. У 2017 р. Т.І. Беренд констатував одночасно 9 криз в механізмі

функціонування ЄС (5 явних та 4 неявних). Серед явних криз автор виокремлює наступні – криза євро, грецька боргова криза, російський виклик європейській безпеці, вихід Британії з ЄС, міграційна криза ЄС. Серед неявних – «демографічна бомба з часовим механізмом», продовження процесу розширення ЄС та його суперечлива політика сусідства, «зворотні тенденції» у процесах трансформації країн Східної Європи та деякі негативні риси сучасного капіталізму – спекулятивні кризи, безробіття та нерівність.

Екстраполюючи такі тенденції на загальне теоретичне підґрунтя, можемо говорити про те, що країни, інтегруючи у формі економічного союзу або повної інтеграції можуть відчувати ряд шоків та ризиків які мають як ендогенну, так і екзогенну природу. Такі форми інтеграції передбачають, крім ризиків митного союзу та спільного ринку, ще ряд ризиків пов'язаний з дезінтеграцією, наслідків від деформації умов участі країн, соціально-економічні ризики, ризики спільних політик угруповання та ризиків неспроможності впоратись із загальними світовими викликами.

Підсумовуючи, можна сказати, що міжнародні інтеграційні процеси мають наслідком для країн учасниць ряд позитивних ефектів та зрушень, а також ризиків. Економічна інтеграція країн покликана перш за все створити умови для збільшення обсягів торгівлі між країнами та покращити умови такої торгівлі за допомогою ряду інструментів спільних політик, але в той же час, конвергенція країн призводить також до екстраполяції та перенесення кризових явищ одної країни-учасниці інтеграційного угруповання на її партнерів (інших країн-учасниць цього інтеграційного об'єднання). Всі ризики, які країни – учасниці інтеграційних об'єднань можуть відчувати можна поділити на дві групи: системні ризики, викликані зміною структури та умов торгівлі між країнами-учасницями та ризики, викликані від різного рівня втрати суверенітету країнами-учасницями. До системних ризиків можна віднести наступні: перевищення ефектів створення торгівлі над ефектами відхилення торгівлі, неможливість реалізувати ефект реалокатії (переорієнтації торгівлі) через відсутність компліментарності торгівлі, відсутність синергетичного ефекту, ризики витіснення національних виробників більш конкурентними компаніями із країн-партнерів, для об'єднань, учасниками яких є країни з різним рівнем розвитку – ризик менш розвинених країн стати “сировинним придатком”).

Серед ризиків, що виникають внаслідок часткової втрати суверенітету країнами відносяться наступні: деформація умов взаємодії в рамках ЗВТ в разі існування кризових явищ в країнах-партнерах, виокремлення центрів сили в самому угрупованні, що впливають на спільну політику інших країн-учасниць, ризики, що виникають в наслідок кризових явищ не пов'язаних з торгівлею (міграційні кризи, фінансові шоки), технологічний лаг, лаг у прийнятті рішень, ризики пов'язані з адаптацією спільних політик, ризики пов'язані передачею великого обсягу повноважень наднаціональним органам, ризики політичних дилем, ризики

дезінтеграції, ризику ерозії політики підтримки під час настання кризових явищ.

Список використаних джерел:

1. Berend, T. Iván (2017). The Contemporary Crisis of the European Union: Prospects for the Future. New York: Routledge.
2. European Union External Action. 2020. Association Implementation Report On Ukraine 2019. [online] Available at: https://eu-ua.org/sites/default/files/inline/files/ar_aa_implementation-2019-4_eng.pdf [Accessed 5 November 2020].
3. WTO RTA List [online] Available at: <https://rtais.wto.org/UI/PublicMaintainRTAHome.aspx>
4. Сіденко В.Р. Кризові процеси у розвитку інтеграції в ЄС: витоки та перспективи [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://eip.org.ua/docs/EP_17_1_07_uk.pdf
5. Федірко Н., Константінова А. Макроекономічні ефекти міжнародної регіональної економічної інтеграції: світова практика та виклики для України [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://ierjournal.com/journals/22/2015_7_Fedirko_Konstantinova.pdf
6. Харкова Л.О. Вплив митних союзів на структурні зрушення в економіках країн-учасниць [Текст] : автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.00.02 / Харкова Людмила Олександрівна; Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. - Київ, 2014. - 21 с. : табл.

УДК 339.924

КЛЮЧОВІ РИЗИКИ БІЗНЕСУ В УМОВАХ МІЖНАРОДНОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

Посохов І.М.

д.е.н., професор Національного технічного університету
«Харківський політехнічний інститут»

Кабин А.Ю.

аспірант Національного технічного університету
«Харківський політехнічний інститут»

Падалка П.А.

аспірант Національного технічного університету
«Харківський політехнічний інститут»

Всесвітній економічний форум визначив ключові ризики на 2019 та 2020 рік (рис. 1) [1, 2].

Експерти Всесвітнього економічного форуму вважають, що економічна політика, яка раніше дозволяла партнерам отримувати вигоди в торгових відносинах, тепер «розглядається як інструмент стратегічної конкуренції».

Також слід зазначити, що темпи глобального зростання, ймовірно, досягли піку. Міжнародний валютний фонд в жовтні знизив прогноз